

A KOLOZSVÁRI EGYETEM A ROMÁN URALOM ALATT

Az 1918 végén lejátszódott tragikus események következtében Erdély legnagyobb részét Kolozsvárral együtt román csapatok szállották meg s ezzel a kolozsvári magyar egyetem egészen új és váratlan körülmények közé került. A magyar állammal és a magyar közoktatásügyi minisztériummal közvetlen kapcsolata megszűnt, anyagi és közjogi helyzete teljesen bizonytalanná vált. Jövője olyan tényezőktől függött, melyeknek alakulását akkor senki sem sejtette előre.

Az egyetem helyzetének bizonytalansága az általános erdélyi helyzet bizonytalanságából következett. Az erdélyi románság egyes képviselői ugyan a december 1-én tartott gyulafehérvári gyűlésen kimondták Erdély és a magyarországi román lakta területek Romániával való egyesítését, de ők is tudták, hogy e területek sorsa véglegesen még sem katonai, sem a nemzetközi jog szempontjából nem dőlt el. A demarkációs vonal körül a hazájukat védő székelyek elkeseredetten harcoltak. A Párizsban gyülekező antant hatalmak még messze voltak a románok által követelt magyar területek sorsának eldöntésétől. Így a magyarok és románok egyaránt csak találgatásokra és reménykedésekre voltak utalva. A románok reménykedése azonban napról-napra növekedett és lassanként bizonyossággá változott. A Károlyi-féle kormánytól cserbenhagyott székely hadosztály már nem tudta Erdélyt megvédeni. Így a románok egyre nagyobb területet szállottak meg. Francia biztatások hatása alatt pedig majdnem egészen bizonyosak voltak abban, hogy területi követeléseiket a békét diktáló antant hatalmak teljesítik. Ilyen körülmények között meg sem várták a béke aláírását, hanem máris hozzáfogtak a román állam erdélyi alapjainak lerakásához. Ezt a munkát a Nagyszebenben alakult ú. n. Kormányzó-tanács (Consiliul Dirigent) vállalta magára. Mint különleges erdélyi román kormány vette kezébe az állami ügyek irányítását. Ez a forradalmi szervezet érezte magát hivatva arra, hogy a kolozsvári egyetem magyar jellegét megszüntetve, a magyar államtól épített nagyszerű helyiségekben román egyetemet szervezzen meg.

A kolozsvári egyetem magyar tanárai keveset tudtak a Kormányzó-tanács terveiről. A magyar forradalmi kormány közoktatásügyi minisztériuma az egye-

temet már a román megszállás előtt sorsára hagyta. Utolsó ténykedésképpen elrendelte a király nevének törlését az egyetem nevéből s ugyanakkor megengedte a tanároknak, hogy szükség esetén hűségesküt tegyenek a román államnak. Az eddigi Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem ennek következtében Magyar Tudományegyetemmé alakult át ; címe most már nem a magyar „állami“, hanem az általános „magyar tudományos“ jelleget hangsúlyozta. Ennek az új álláspontnak ugyanis több reménye lehetett az új helyzetben való érvényesülésre, mint a régi magyar állami jellegnek. Valószínűleg ezt a felfogást tartotta szem előtt az egyetemi tanács, mely december 4-i határozatában kimondta, hogy a román állam iránti eskü kérdésében a szükséghez képest saját belátása szerint fog cselekedni. Ezt a határozatot minden valószínűség szerint az egyetem magyar jellegének biztosítása érdekében szavazták meg.

A magyar jelleg biztosítására vonatkozó tervek két eshetőségre épültek fel. Egyik és legkézenfekvőbb lehetőség a román megszállás ideiglenes voltában rejlett. Amíg valamely nemzetközi szerződés Erdély sorsát véglegesen el nem döntötte és főleg, amíg katonai téren még remélhető volt valami szerencsés fordulat, az erdélyi magyarság nem tekinthette véglegesnek a román uralmat. Ebben az esetben az egyetemnek csak kitartásra volt szüksége, mert a helyzet tisztázása után a magyar állam ismét szárnya alá vette volna. Ám Erdélynek Romániához való csatolása esetén is remélhető volt az egyetem magyar jellegének megtartása. E második eshetőségben a román állam által követelt területek majdnem kétmilliós magyar népét megillette a magyar egyetem még a román szellemi élet vezetőinek véleménye szerint is.

Valóban a világháború előtt az erdélyi románság vezetői állandóan hirdették az erdélyi népek jogát saját nyelvű egyetem fenntartásához. Közvetlenül a világháború előtt *Ghibu Omiszifor*, az ortodox román egyházmegeye akkori iskolai felügyelője emlékiratot dolgozott ki egy erdélyi román egyetem felállítása ügyében. Az emlékiratot a román nemzeti párt intézőbizottsága Tisza István akkori miniszterelnöknek adta át, aki ismételten kísérletet tett a román-magyar kibékülés létrehozására. E kibékülés első feltételül román részről az erdélyi román egyetem felállítását tekintették, magyar állami költségvetés terhére. „Minden népnek, még a legkisebbnek is megvan a maga egyeteme“ — írta ezzel kapcsolatban Xenopol, jasi-i egyetemi tanár, a Brassóban megjelenő „Gazeta Transilvaniei“ című román újságban. Más román újságok is hangsúlyozták, hogy Erdélyben minden nép számára külön egyetem, vagy legalább is különböző nyelven folyó egyetemi tanítás szükséges.

A gyulafehérvári határozatokból úgy látszott, mintha az erdélyi románság vezetői az új román államban is fenntartanák régi elveiket. E határozatok harmadik részében ugyanis a nemzetgyűlés „teljes nemzeti szabadságot“, közigazgatási és tanügyi önkormányzatot ígért az Erdélyben lakó népek számára. „Minden nemzet önmagát kormányozza, saját nyelvén, saját közigazgatással, a saját kebeléből való egyének által, önmaga látja el közoktatását és igazságszolgáltatását“... Az

adott szó szentségét valló és jogi gondolkozású magyarság e határozatokat méltán tekinthette úgy, mint az erdélyi románság vezetői által a magyar uralom alatt annyit hangoztatott elvek fenntartását és a román államban való érvényesítését. Ha az erdélyi románok ezeket az elveket annakidején meggyőződésből hangoztatták és érvényüket a gyulafehérvári határozatokban ismét nyomatékosan kimondották, akkor el kellett ismerniök a román uralom alá kerülő magyarságnak is a magyar egyetemhez való jogát.

A román szellemi élet legnagyobb tekintélyű képviselői eleinte tényleg komolyan gondoltak a fenti elvek becsületes megvalósítására. Így elsősorban *Iorga Miklós*, a történétíró, akinek óriási tekintélyét akkor Romániában senki más nem homályosította el, 1919 tavaszán „Necumul Românesc” című lapjában nyíltan állást foglalt a kolozsvári egyetem magyar jellegének fenntartása mellett. „A kolozsvári egyetemnek a magyarok birtokában kell maradnia” — írta ez alkalommal. „Nem szabad durván megtagadnunk a többi nemzetektől nemzeti kultúrájuk biztosításának lehetőségét, éppen saját szülőhazájuk területén. Ezeknek a nemzeteknek élniök kell jogaikkal; ezeket nekünk nem szabad a holnapi Romániában megtámadnunk.” A továbbiakban Iorga rámutatott a kolozsvári magyar egyetem elrománosításának nehézségeire. A román szellemi életet jól ismerő Iorga attól félt, hogy Romániának nincs elég tudósa a kolozsvári egyetem katedráinak méltó betöltéséhez. Ezenkívül féltette a román szellemi életet azoktól a veszélyektől, melyek a kolozsvári román egyetem vidékiességéből és esetleges önkormányzati törekvéseiből származhatnak. Ezért inkább azt javasolta, hogy a kolozsvári magyar egyetemet hagyják meg a magyarság számára, mellette pedig szervezzenek egy új román gyakorlati egyetemet, bányászati, erdészeti és kereskedelmi fakultásokkal. „Szomorú lenne — írta cikke végén, — ha ez alkotások helyett inkább szeretnénk holmi alsóbbrendű pótlékot és közönséges bitorlásokat.” Iorgán kívül *Branisze Valér*, a Consiliul Dirigent közoktatásügyi minisztere sem helyeselte a kolozsvári magyar egyetem elrománosítását. Ő egyelőre szintén magyar kézben akarta hagyni, mert véleménye szerint jó egyetemet nem lehet rögtönözni, hiszen annak kialakulásához évtizedek, sőt évszázadok szükségesek. Elgondolása az volt, hogy lassan, két-három évtized alatt kell a kolozsvári egyetemet elrománosítani. Ugyanezen a véleményen voltak a román szellemi élet más képviselői is.

A Kormányzó-tanács közoktatásügyi főtitkára, a már említett Ghibu azonban a rögtön elrománosítás mellett tört lándzsát és felfogásának pár hónap alatt érvényt is szerzett. Ez az állásfoglalás szervesen következett az erdélyi ortodox román egyházmegye egykori iskolai felügyelőjének gondolkodásából és egyéniségéből. Az erdélyi románság háború előtti vezetői között alig volt még valaki, aki a magyarságnak és a magyar műveltségnek nagyobb ellensége lett volna, mint éppen Ghibu. A magyarság elleni gyűlölete minden munkájában megnyilvánult, de talán leginkább a kolozsvári román egyetemről írott műveiben, melyek különben ez egyetem alakulására s életére nézve nélkülözhetetlen források. Szerzőjük rész-

letesen leírja a kolozsvári magyar egyetem elrománosításának, megszervezésének és további életének érdekes folyamatát.

Ghibu Oniszifor gondolkozásában a román uralom alá kerülő magyarság egyetemre való igénye nem is merülhetett fel. Az erdélyi románság vezetőitől egykor annyit hangoztatott elveket ő egészen elfelejtette. Hasonlóképpen keveset törődött a gyulafehérvári határozatokkal. Felfogása az volt, hogy a Romániához csatolt Erdélyben csak román egyetem működhetik. A szászok csekély létszámuk miatt egyetemre nem tarthatnak igényt, a magyarság pedig Ghibu gyűlölködő véleménye szerint sohasem volt „kultúrnép“, tehát nem is követelhet egyetemet. Ezt a véleményt azonban gyűlölete mellett valószínűleg mégis a magyar műveltség erejétől való be nem vallott félelem alakította ki benne. Legalább is erre mutat az az előadása, melyet az egyetem elrománosításáról 1939. május 12-én, a kolozsvári egyetem átvételének 20-ik évfordulója alkalmából, az egyetem dísztermében tartott. Előadásában részletesen elmondotta, miképpen szólították fel annakidején a magyar egyetem tanárait a Románia iránti hűségeskü letételére, s milyen izgalommal várták: vajjon a tanárok leteszik-e az esküt, melyet a nemzetközi szerződés megkötése előtt a Kormányzó-tanácsnak tulajdonképpen nem volt jogában követelnie. Ghibu saját bevallása szerint nagyon aggodott, nehogy a tanárok letegyék az esküt. Mert — amint írja — „a román szuverénítás elismerése után a magyar tanárokat többé nem lehetett volna állásukból kitenni. Állásukban viszont évtizedekig megmaradhattak volna, megsemmisítvén egy erős román egyetem kialakulását és a jövőben is állandósítva Kolozsvár, sőt bizonyos pontig egész Erdély magyar jellegét. Ki tudta volna megakadályozni azt, hogy a kolozsvári magyar egyetem tovább is erőteljes magyar központ legyen, veszélyes külföldi visszhanggal, mellyel szemben nekünk nem lett volna mivel kiállani?“

Eszavakból világosan látszik, hogy Ghibu félt a magyar műveltségtől. Iorgával ellentétben a kolozsvári román egyetemet ő csak úgy tudta elképzelni, ha azzal szemben nincs magyar egyetem, tehát a román egyetemnek nem kell a veszélyes magyar versenytárral megküzdenie. Ismervén a romániai viszonyokat, félt egy ilyen művelődési verseny kimenetelétől. Ezt más vonatkozásban kénytelen volt őszintén beismerni, midőn 1921. november 26-i kelettel a bukaresti közoktatásügyi miniszterhez beadványt intézett a kolozsvári egyetem mellett megszervezendő intézmények érdekében. „Bátran és őszintén be kell ismernünk — írta a beadvány indokolásában, — hogy az erdélyi román állami közoktatásügy egész sereg szervei betegségben szenved, melyeket azonnal meg kell szüntetni. Ez (t. i. a közoktatásügy) távolról sem felel meg az idők nagy követelményeinek, sem pedagógiai, sem nemzeti szempontból, és alacsonyabbrendű a szász és magyar közoktatásügynél, melyeknek régi és erőteljes hagyományaik vannak“.

E kulturális egyenlőtlenség lehangoló tudata vezette végeredményben Ghibut a kolozsvári magyar egyetem elrománosítására. Felfogásának lassanként sikerült híveket és támogatókat szereznie. A végén nemcsak *Branisce Valér*, de a Kormányzó-tanács elnöke, maga *Maniu Gyula* is magáévá tette Ghibu elképzelését,

melyet a külön e célra készült emlékirataiban jó néhányszor ismertetett. Fáradhatatlan izgatása következtében a románság e vezetői csakhamar sutbadobták a gyulafehérvári határozatokat és Ghibunak szabadkezet adtak a kérdés megoldására. Erre Ghibu félhivatalos úton, a vármegyei prefektus révén kérdést intézett az egyetem magyar tanáraihoz: hajlandók-e a Kormányzó-tanács által követelt hűségesküt letenni? Mikor a tanárok magatartásából a nemleges választ megsejtette, hozzáfogott az egyetem átvételének előkészítéséhez. E célból kiválasztott tíz ismert nevű és tekintélyes román középiskolai tanárt és május 11-re távirati úton Kolozsvárra hívta őket. Ugyancsak e célból értesítette a kolozsvári egyetem négy román asszistensét is. Azután a Kormányzó-tanács nevében megfogalmazta a hűségeskü letételére vonatkozó hivatalos felszólítást, melyet május 9-én Poruțiu kolozsvári prefektus útján az egyetem rektorának elküldetett. A felszólításban közölte a rektorral, hogy május 12-én délelőttig határozott választ kell adnia arra: leteszik-e a hűségesküt a tanárok a román királynak és a nagyszebeni Kormányzó-tanácsnak? Ismerve a helyzetet és a magyarság természetét, Ghibunak nem volt nehéz megsejtenie, mi lesz a válasz. Május 12-én fél 10 órakor felvonultatott egy század szuronyos román katonát az egyetem főbejárata elé, majd a prefektushoz ment, hol már az átvétel céljából összehívott tanárok gyülekeztek. Pont tíz órakor érkezett meg a rektor küldönce, aki kézbesítette a négy kar tiltakozását és a Kormányzó-tanács által követelt eskü visszautasítására vonatkozó válaszlevelet. A tiltakozásban a karok tanárai felsorolták azokat a jogi érveket, melyek alapján a Kormányzó-tanács nem követelhetett hűségesküt az egyetem tanáraitól. De a jogi alapról Ghibu és a Kormányzó-tanács már régóta letértek és a tényleges erőviszonyokra támaszkodtak. Az egyetemet minden valószínűség szerint akkor is elvették volna, ha a tanárok leteszik az esküt. Ürügyet erre bizonytalán találtak volna, hiszen Ghibu már március folyamán kijelentette a bukaresti „Dacia” munkatársa előtt, hogy „bármilyen történik, a kolozsvári egyetemet át fogjuk venni és el fogjuk románosítani”. Az eskü letételének kérdése csak ürügy volt, de annak azután annál jobb. Mikor Ghibu a rektor válaszát elolvasta, a már előre elkészített meghatalmazásokat átadta az összehívott román tanároknak és azonnal elindult az egyetem átvételére. Ghibu a prefektus és Drăganu Miklós, a magyar egyetem magántanára kíséretében megjelent az ősz Schneller István rektor előtt és a román állam nevében követelte az egész egyetem átadását. A rektor visszautasító válaszára erőszakkal fenyegetőzött, majd az erőszakot Vasiliu őrnagy jelképesen alkalmazta is. Erre a rektor kijelentette, hogy az erőszaknak enged; ezután Ghibu az egyetem átvételét befejezett ténynek nyilvánította. A rektorátust Drăganu vette át; a jogi fakultás dékánátusát Ienciu Mózes középiskolai tanár, az orvosit és a klinikákat Tătaru Koriolán, Stanca Sebestyén és Nemes Sándor, az egyetem volt asszistensei, a filozófiai kar dékánátusát Roșca Pál szemináriumi tanár, a természettudományit Borza Sándor középiskolai tanár, a többi egyetemi intézményeket szintén egy-egy középiskolai tanár vette át. Mindeniket két egyetemi hallgató és két szuronyos katona kísérte el útjára. Néhány óra alatt az összes egyetemi intézményt

átvették. Az intézetek és klinikák személyzete — körülbelül 3-400 ember — a város katonai parancsnokától írásbeli rendeletet kapott addigi tevékenységének megszakítás nélküli folytatására. Az esetleges ellenszegülőket a katonai parancsnok Ghibu tanácsának megfelelően azonnali letartóztatással és az akkor éppen kommunista kormány alatt lévő Magyarországra való deportálással fenyegette meg. Az alaposan „előkészített“ intézkedések valóban biztosították a román állam számára átvett kolozsvári egyetem közérdekű intézményeinek további zavartalan működését.

Így született meg a kolozsvári magyar egyetem pompás helyiségeiben a román egyetem. Alapja tehát az erőszak volt, Iorga idézett cikke szerint „közönséges bitorlás“, melyet később még a békeszerződések történetének angol írója, Temperley professzor is élesen elítélt. Az egyetem húszéves működése alatt ennek az eredendő bűnének bizonyos következményeitől sohasem tudott eléggé megszabadulni.

A magyar egyetem helyiségeinek és intézményeinek átvétele azonban csak első és könnyebbik része volt a kolozsvári román egyetem felállításának. A második és összehasonlíthatatlanul nehezebb feladat az új egyetem tanszékeinek megfelelő román tanárokkal való betöltése volt. El kell ismerni, hogy e feladat megoldásában, az erdélyi románság vezetői nagy körültekintést, józanságot és nem csekély bátorságot tanúsítottak. Erre a körültekintésre és bátorságra bizony alapos szükség volt, mert a kolozsvári román egyetem tanszékeinek betöltése körül a szenvedélyes sajtóharc már akkor megindult, mikor ez az egyetem még csak egyesek elképzelésében élt.

Ghibu „Universitatea Daciei Superioare“ című munkájában (1929) részletes adatokat találunk a még át sem vett egyetem tanszékeinek betöltése körül felparázsló vitáról. A nagyszebeni Kormányzó-tanácsot már 1919. januárjától fogva elárasztották az egyetem átvételére és a tanszékek betöltésére vonatkozó emlékiratokkal és javaslatokkal. Így a román középiskolai tanárok és román orvosok kongresszusa egymásután állást foglalt a kérdésben. Ez utóbbi testület már egy 11 tagú bizottságot is létesített az orvosi kar tanszékeire pályázó jelöltek okmányainak és munkáinak átvizsgálására. A tanszékek betöltésére vonatkozólag a budapesti egyetem volt román magántanára, *Popovici József* is javaslatot tett. Ő a tanszékek betöltését a régi Romániában érvényes egyetemi törvények alapján képzelte el, az illető szakcsoport tanszékein tanító rendes egyetemi tanárok véleményének meghallgatásával. E szempontoknak megfelelően a kinevezéseket a Kormányzótanács közoktatás ügyosztályának főnöke, a mellette működő főiskolai oktatásügy igazgatója és a bukaresti közoktatásügyi miniszter ejtette volna meg. Goldiş László, a Kormányzó-tanács közoktatásügyi minisztere magáévá tette ezt a javaslatot s ennek értelmében össze is hívott egy bizottságot a jogi kar megszervezésének előkészítése céljából. A bizottság a tanszékek számát 18-ban állapította meg s egyúttal kimondta, hogy ezek közül hetet „feltétlenül erdélyi emberrel kell betölteni“. Hasonló értelmű javaslatot tett Moldovan dr., a bécsi

*A növényteni intézet az új botanikus kertben
A román megszállás alatt épült*

egyetem volt magántanára is az orvosi kar megszervezésére vonatkozólag. Hangsúlyozta az erdélyi jelleg megtartásának szükségességét és a politikai küzdelmektől való óvakodás fontosságát.

A javaslatokkal szemben a Kormányzó-tanács közoktatási ügyosztályának titkára, Ghibu más megoldást keresett. Ő a tanszékek betöltésének jogát az ókiráltsági két román egyetem leghíresebb tanáraiból és a Kormányzó-tanács képviselőiből alakítandó egyetemi bizottságra szeretne ruházni. E bizottság elnökéül a csernovici egyetem erdélyi származású nyelvésztanárát, *Pușcariu Sextilt* akarta megnyerni. Felfogása mellett szívósan kitartott és ismert mozgékonyásával újból sikerült annak érvényt szereznie nemcsak az erdélyi, de az ókiráltságbeli véleményekkel szemben is.

Az erdélyiek mellett ugyanis az ókiráltságbeli egyetemek véleményét is tekintetbe kellett venni. Ezek pedig a tanárok kinevezési jogát, illetőleg az ajánlás kizárólagosságát az ókiráltságbani érvényes főiskolai oktatás törvényének megfelelően, saját maguknak, helyesebben az egyes karoknak akarták biztosítani. Ezt azonban az ókiráltság egyetemi viszonyait ismerő komolyabb emberek semmiképpen sem óhajtották. Nem szerették volna, hogy az új kolozsvári román egyetem a bukaresti és a jasiü egyetemek másodrendű fiókinézménye legyen. Mert bármennyire is ócsárolták a magyar Ferenc József Tudományegyetemet, nem kívánták az ókiráltságbeli román egyetemek életviszonyai után. Ezek ellen ugyanis

a komolyabb román tudósok már évek óta súlyos kifogásokat emeltek. „Kolozsvár nem lehet Bukarest felé néző váróterem“ — írta Negru bukaresti magántanár a „Luceafărul“ című folyóiratban... „Voltak olyan jásii tanáraink, akiknek Bukarestben volt a lakásuk és rendelőjük. Vajjon lehetséges lesz-e ez az anomália a holnapi Romániában? Azt az együttérzést, a kulturális és nemzeti tevékenység amaz egységét, melynek az oda meghívottak felett uralkodnia kell, nem szabad holmi innen kölcsönzött politikai viszálkodással megbontani. Pandora szelencéjét a Kárpátokon innen (azaz az ókirályságban) kell hagyni, valahová úgy elásva, hogy többé senki se találhassa meg.“

Ugyanilyen értelemben foglalt állást az ókirályságbeli befolyás ellen a román tudományos élet egyik legnagyobb értéke, *Pârvan Vazul*, a bukaresti egyetem tanára is. Véleményét a már említett „Luceafărul“-ban közölte „Universitatea națională a Daciei Superioare“ című tanulmányában fejtette ki. „Megbocsáthatatlan lenne, — írta ez alkalommal — ha ellenfeleink alkotásait megsemmisítve, valami alacsonyabbrendű és természetű dolgot alapítanánk.“ A régi Románia egyetemi típusának átültetése nem jó megoldás. Sőt! „Egy ilyen eljárás — folytatja Pârvan — népünk felsőbb műveltsége szempontjából zuhanás, az idegenekkel szemben pedig vereség lenne. A régi Románia egyetemeinek maguknak is azonnali szükségük van a nevelési, erkölcsi, társadalmi és kulturális színvonal emelésére; a pártpolitika miatt a tanszemélyzet meggyengült és megzavarodott (például vannak olyan személyek, akik politikai támogatás révén jutottak be az egyetemi tantestületbe, méltatlanok lévén erre a helyre); végül a tudományos, műszaki és didaktikai szervezet oly sajnálatosan hátramaradt, a társadalmi pedig szinte nem létező, hogy felső Dacia egyetemének az alsó dáciai egyetemek hasonlatosságára való megalapítása... nagy hiba lenne.“

Ezt a hibát a kolozsvári román egyetem megszervezői valóban dicséretre méltó kitartással igyekeztek elkerülni. A magyar egyetem átvétele után Ghibu javaslatának megfelelően a Kormányzó-tanács csakhamar kinevezte a tanszékek betöltésére és az egyetem megszervezésére hivatott egyetemi bizottság tagjait. Ezek Pușcariu elnöklete alatt a román tudományos élet legismertebb képviselői voltak, szám szerint tizenhárman; ezekhez később még nyolc erdélyi tagot hívtak meg. A bukaresti és jásii egyetem tanárai közül Iorga, Pârvan, Gusti társadalomtudós, Țițeica természettudós, Marinescu Gergely és Babeș Viktor orvostanárook voltak a híresebbek, míg Erdélyből Lupaș, Ghibu, Drăganu Miklós, Borza Sándor, a két Hațieganu testvér és Pop Jusztin kerültek be a bizottságba.

A bizottság hivatása az új román egyetem egész megszervezésére kiterjedt. A tanszékek számának végleges meghatározása, a tanszékekre pályázó jelöltek kéréseinek, okmányainak és munkáinak megvizsgálása, értékelése éppen úgy hatáskörébe tartozott, mint az egyetem egész életrendjének megállapítása. Tagjain kívül más tudósoktól is kérhetett írásos véleményt valamely jelölt tudományos értékről. Így akarták elkerülni a jelöltek egyoldalú szempontok alapján való megbírázásának lehetőségeit, amelyek elkerülhetetlenek lettek volna, ha a kinevezé-

seket egy, vagy legfeljebb két emberre bízzák. Az egyetem megszervezésének alapelveire vonatkozólag a Kormányzó-tanács 1919. június 30-án hozott, 7608. sz. határozata szolgált útmutatóul. A Kormányzó-tanács a román jelleg bevezetéséből következő változások kivételével az egyetem addigi, magyar időben kialakult szervezetének további fenntartását kívánta. Meghatározta, hogy az egyetemi tanár hivatásával összeegyeztethetetlen a képviselői és szenátori megbízatás, a jogi kar tanárai számára az ügyvédi és az orvostanárok számára az orvosi gyakorlat, valamint a kereskedelmi vagy ipari jellegű vállalkozás. Az egyetemi tanárok fizetését a legfőbb román bíróság, a semmitőszék bíráinak fizetésével kívánta egyenlővé tenni. Szabadság tekintetében minden egyetemi tanárnak joga van öt egyetemi félév után egy féléves, öt év után pedig egy éves szabadságra.

Ezek az eredeti alapelvek az alkalmazáskor lényeges módosításokat szenvedtek. De elsődleges formájukban mindenesetre jobban mutatják a Kormányzó-tanács és az egyetemi bizottság felelősségérzetét. Visszatükröződik belőlük a Kormányzó-tanács ama tiszteletreméltó törekvése, mely az egyetem leendő tanárainak a román politika és közélet veszélyeitől való megóvására irányult. És valóban a kolozsvári román egyetem húszéves története bizonyítja, mennyire káros volt a politika az egyetem igazi hivatásának teljesítése szempontjából. Mert szinte felesleges mondani, hogy az egyetem szervezésére vonatkozó elveket a gyakorlatban alig sikerült megvalósítani.

A bizottság első feladata az új román egyetem tanszékeinek meghatározása volt. Ebben a kérdésben azok felfogása érvényesült, akik az egyetemet a leghíresebb angol és amerikai egyetemek mintájára akarták megszervezni. A bizottság eme törekvése nem egészen az erdélyi románság tényleges művelődési szükségletéből származott. Az egyetem szervezői az új egyetemmel minden áron a nyugati tudományos világot akarták elkápráztatni. Úgy érezték, meg kell mutatniok, mennyivel jobb egyetemet tudnak szervezni, mint amilyen a megszüntetett magyar egyetem volt. Mivel pedig a régi Románia egyetemei az egykori kolozsvári magyar egyetemnél sokkal gyengébbek voltak, az új kolozsvári román egyetem megszervezésekor óvakodtak az ókirályság egyetemi viszonyainak átültetésétől. Inkább angol és amerikai alapelvek szerint jártak el, midőn a tanszékek és az egyetemi intézmények számát az akkori román viszonyokhoz képest olyan rendkívüli módon felemelték. Sőt a négy karon kívül, Iorga véleményének megfelelően, egy bányászati főiskolát is terveztek; ennek megszervezéséhez francia szakemberek segítségét kérték. Ez utóbbi tervet azonban elejtették, mert e főiskola már nem fért volna el a magyar államtól épített helyiségekben; új épületet pedig a román állam akkor nem tudott építeni. A karokon Ghibu adatai szerint a következő bővítések történtek: a jogi karon 6, az orvosin 5, a bölcsészeten 13, a természettudományin pedig 14 új tanszéket állítottak fel. Hasonló arányban növekedett az intézetek és szemináriumok száma is: főleg a bölcsészeti karon. A legnagyobb növekedés azonban kétségtelenül a segédszemélyzet — asszisztensek, laboránsok, műszaki altisztek, gyakornokok stb. — számában történt.

Természetesen a tanszékek számának rendkívüli felemelése igen megnehezítette méltó szakemberekkel való betöltésüket. Iorga aggodalma csakhamar indokoltnak bizonyult. A sok új tanszékre nem lehetett megfelelő román szakembert találni. Az egyetemi bizottság teljes tudatában volt a felmerült nehézségnek és mindent megtett annak legyőzésére. Elsősorban francia szaktudósok segítségére és a külföldön elhelyezkedett román tudósok meghívására gondolt. A bizottság elgondolásai meg is valósultak: az 1919—20. iskolai évben a kinevezett rendes tanárok mellett már a meghívott francia tanárok és a külföldről hazaérkezett román szaktudósok is tanítottak. Ez utóbbiak között leghíresebb *Racovița Emil* természettudós és *Levaditi Konstantin* orvostanár volt; a bizottság meghívására mindketten Párizsból jöttek Kolozsvárra. De e külső segítség ellenére sem lehetett az összes tanszékeket betölteni. Az 1921—22. iskolai évről készült évkönyv szerint az egyetem megszervezésének harmadik esztendejében még mindig 24 tanszék volt üresen. Sőt Ghibu maga bevallja, hogy a jogi fakultás 1919-ben létesített „Jurnalistica“ tanszéke még 1929-ben is betöltetlen volt.

A tanszékek számának megállapítása és a tanárok kinevezése után az egyetemi bizottság előkészítette az egyetemi oktatás legfontosabb kérdéseinek megoldását. A legtöbb kar ideiglenesen megtartotta a magyar egyetemről örökölt tanulmányi rendtartást; ezt később aztán a francia-román egyetemi hagyományoknak megfelelően módosították. Az egyetem tanárai nagyon szerették volna az egyetemi önkormányzatot azon a színvonalon megtartani, amelyen a magyar időben volt. Ez az óhajtás a romániai viszonyok ismeretében nagyon is indokoltnak látszott. Nem minden célzatosság nélkül hangsúlyozta tehát Pușcariu rektor az egyetem ünnepélyes felavatása alkalmával, hogy „a kolozsvári (magyar) egyetemnek volt néhány jó tulajdonsága, melyet nem szabad feláldozni. Mindenekelőtt bizonyos tekintetben szélesebbkörű önkormányzatot élvezett, mint az ókirályság egyetemei“.

Ha a kolozsvári román egyetem vezetőségének önkormányzatra vonatkozó kívánsága az óhajtott mértékben nem is válhatott valóra, mindazonáltal az új egyetem tevékenysége nagyon kedvező körülmények között indult meg. Az előadások a magyar államtól épített nagyszerű helyiségekben, a többi román egyetemhez képest igen jó tanári karral kezdődtek meg 1919. november 3-án. A tanárok nagyobb része már helyén volt; a hallgatók létszáma pedig a legvérmesebb reményeket is felülmulata. Anyagiakban sem volt hiány: a Kormányzó-tanács az egyetem számára 50 millió lejt szavazott meg s ez összeg folyósításához Negulescu bukaresti közoktatásügyi miniszter is hozzájárult. Nem csoda tehát, ha ilyen előzmények után az I. Ferdinándról elnevezett új román egyetem — *Universitatea Regele Ferdinand I. din Cluj* — vezetői előtt a jövő a legszebb színekben bontakozott ki.

Az egyetem ünnepélyes felavatása a királyi család, a kormány, a meghívott bel- és külföldi egyetemek képviselőinek jelenlétében 1920. február elsején történt meg. Az új román egyetemet ez alkalommal akarták bemutatni a nagyvilágnak.

Elsősorban persze az antant hatalmak egyetemeinek, mert pl. a német egyetemeket nem hívták meg az ünnepségre. A román szónokok beszédének főrészét a magyarság elleni kirohanások képezték. Az új román egyetem meginduló munkájának értékét a megszüntetett magyar egyetem tevékenységének ócsárlásával akarták már előre is felemelni. Az antant hatalmak és az utódállamok képviselői is versenyeztek egymással a magyar elnyomás elítélésében. Persze arról nem igen beszélt senki, hogy a sokat szidalmazott magyarságnak a művelődés iránti szeretete nélkül a románság még hosszú éveken keresztül nem tudott volna magának erdélyi egyetemet alapítani. De mikor február 2-án a felavatásra összegyűlt közönség megtekintette az egyetem helyiségeit, a tárgyilagos szemlélők kénytelenek voltak észrevenni azt, ami az ünnepi beszédekből majdnem egészen kimaradt. Ezt főleg az okiráltságból származó emberek ismerték el. A felavatási ünnepek hivatalos krónikása, *Opreșcu György* hűen tolmácsolja a jelenlevők benyomásait. „Bámultuk azt a bőkezűséget, — írja — mellyel Erdély volt urai felruházták (az egyetemet és intézményeit), azt az érdeklődést és áldozatot, melyeket a haza földje, nyelve és történetének magyar szempontból való megismerése érdekében hoztak. Így még világosabb lesz számunkra az a kötelesség, hogy magunkat ugyanazon a szintvonalon tartjuk fenn és tevékenységünk által a világos, harmonikus és vendéglátó latin kultúra elfoglalja a német-magyar szellemiség helyét“. A bukaresti „Adevărul“ szintén talált elismerő szavakat, megállapítva, hogy a kolozsvári egyetem díszterme kétszer nagyobb és szélesebb, mint a bukaresti egyetemé. A legszébb méltatás a „România Nouă“ február 2-iki számában jelent meg. „A (városi) központ közelében épített, de a velejáró lármától jórésztben mégis megóvott egyetem valóban monumentális. Vörös (!?) téglából épült falai impozáns módon emelkednek két utca találkozásánál . . . Tehát Kolozsváron megvan az, ami a régi királyság egyik egyetemi városában sem található meg . . . A magyar állam rendkívül nagy összegeket költött Kolozsvárra s ugyanakkor a tehetős nemzeti érzésű magyarok széleskörű, nagylelkű és hazafias módon állottak az állam rendelkezésére. A magyar milliomosoknak a nemzeti műveltségért hozott áldozata e tekintetben csak a tehetősebb görögök áldozatával mérhető össze.“ Persze az önkéntelenül jött elismerést rögtön követi az ócsárlás ; mindezeket az áldozatokat a magyar állam és magyarság nem a műveltség iránti szeretetből, hanem a románság elmagyarosítása érdekében hozta. Ezt állítja Pușcariu, midőn az épületek és gyűjtemények szépségét kénytelen volt elismerni ; ezt írja később Ghibu is, mikor egy odavetett mondatban megállapítja, hogy a kolozsvári magyar egyetem egyes intézményei felülmúlták a külföldi országok vidéki egyetemeinek hasonló intézeteit. E nyilatkozatokat érdekesen egészítette ki néhány évvel később az egyetemi könyvtár egyik cseh látogatója, aki az őt kalauzoló román tanárnak megjegyezte : „Tulajdonképpen tíz évvel később kellett volna Erdélyt átvenni, mert addig a magyarok bizonyára egész Erdélyt villamosították volna.“

Végeredményben e nyilatkozatokból kétségkívül megállapítható az a jelentős tény, hogy az erdélyi románság egy különlegesen szép, nagyszerűen berendezett

egyetemet kapott kézhez. Ez az egyetem pompás helyiségeivel messze felülmulta a régi Románia egyetemeit. Pușcariu megállapítása szerint a főiskolai diákokthoz tekintetben is jobban állott, mint bármely más román egyetem. A románok azonban nem elégedtek meg ezzel. Az egyetemi bizottság létesítette új tanszékek és intézmények első célja a külföld előtt való dicsekedés volt. Ám e törekvés visszahatása nem maradt el. A tényleges helyzethez képest egészen túlméretezett egyetem fejlődése természetesen nem alakulhatott az elképzeléseknek megfelelően, mert ezt a román közélet szerencsétlen viszonyai megakadályozták. Ezt az igazságot a kolozsvári egyetem tanárai csakhamar maguk is kénytelenek voltak felismerni.

Valóban a kolozsvári román egyetemnek a szervező egyetemi bizottság elképzelése szerint hatalmas arányokban kellett volna fejlődnie. Elsősorban térbeli fejlődésre volt szükség, mert hiszen a sok új intézet és tanszék még a magyar egyetem nagyszerű helyiségeiben sem fért el. Tehát új épületeket kellett volna szerezni. A román államnak azonban erre nem volt pénze, a román milliomosok pedig nem igen akarták az áldozatkész magyarok példáját követni. Az egyetem és a hallgatók érdekében rendezett gyűjtések is gyenge eredménnyel jártak. Az egyetem tanárai még jó ideig bizakodtak a román társadalom megértő támogatásában. De nemsokára be kellett látniok, mennyire hiábavaló volt ez a reménység. „Mi kiáltunk (t. i. segítségért), olvassuk a rektor 1921—22-ről szóló beszámolójában, de senki sem akar minket meghallgatni. Ellenkezőleg, vannak olyanok, akik azt hirdetik, hogy semmit se adjanak nekünk, mert elég mindenünk van.“

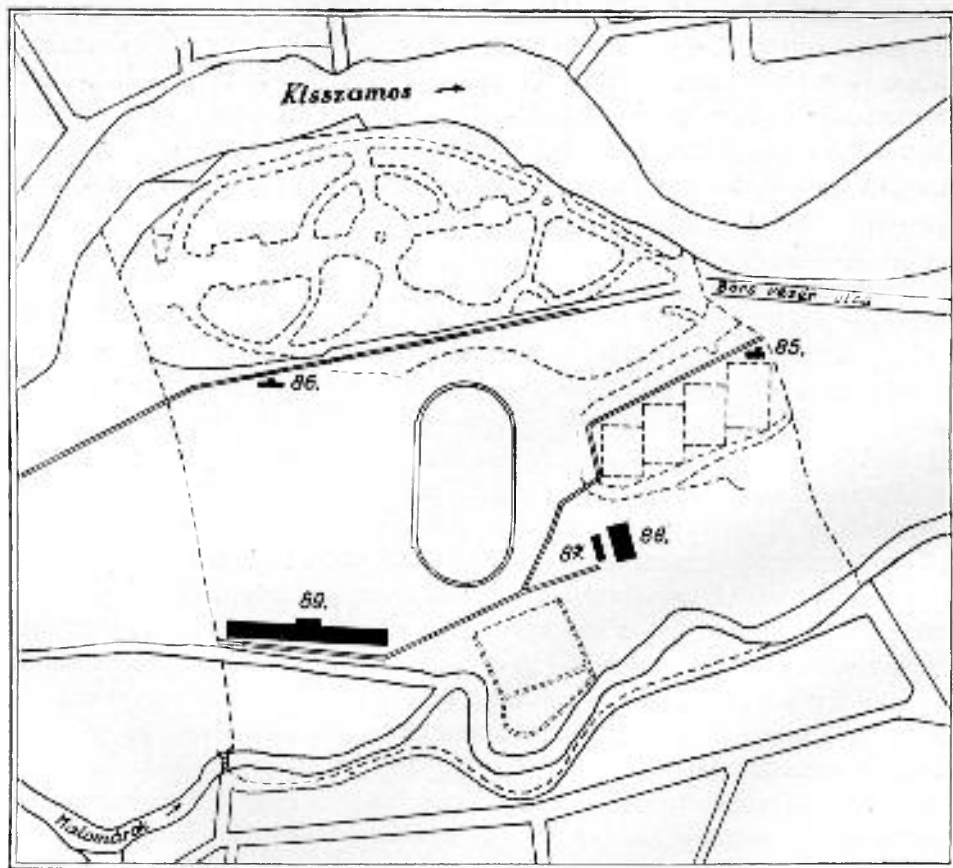
Az egyetem fejlődésének megtorpanása az ókiráltságú román szellem érvényesülésének és a politikai harcoknak volt a következménye. Az erdélyi Kormányzótanács megszüntetése után (1920 ápr.) a különböző kormányok sűrűn követték egymást. Főérdekük a hatalom minél hosszabb ideig való megtartása és politikai párttagok szervezése volt. Egészen természetes, hogy e regáti román szellemiség nem találkozott a kolozsvári román egyetem nyugateurópai célkitűzéseivel, sőt azzal súlyos összeütközésekbe keveredett. Ghibu például az egyetem nevében követelte a magyar tanítók egykori házáat, melyből az egyetemi hallgatók számára latin kollégiumot akart szervezni. Egy korábbi megbízatás értelmében ő volt a tanítók házáának igazgatója s mint ilyen, családostúl beköltözött az épületbe. De a házat a román tanítók is maguknak követelték s mivel a kormánynak politikai szempontból nagy szüksége volt rájuk, a Ghibutól képviselt egyetem céljai hátterbe szorultak. A végén Ghibut botránnyos jelenetek közepette a tanítók házából erőszakkal kitétek s az egyetemnek a házról le kellett mondania. Az elkeseredett Ghibu egyik munkájában (Universitatea din Cluj și Institutele ei de Educație. Kolozsvár, 1922) megdöbbenő képet rajzol a Romániához csatolt Erdély helyzetéről. „A személyi és pártérdekek politikája, az a szerencsétlen politika, mely a bukaresti és jași egyetem megszilárdulását olyan nagy mértékben megakadályozta, s amely politika a két egyetem mellett virágzó tanárképző intézeteket szétrombolta, ez a politika, mely mindent felbomlaszt, ami nem szolgálja az ő kép-

viselőinek érdekét, behatolt Erdélybe, azzal fenyegetve, hogy itt is ugyanolyan hatást idéz elő, mint a régi királyságban.“ „E politikával szemben — állapítja meg tovább Ghibu — a kolozsvári egyetem fenti törekvései többé semmit sem számítottak, az új egyetemi élet kezdeteit és javaslatait meg kellett semmisíteni, mivel azokat mások csinálták . . . Az a húsvét (1922) — olvashatjuk tovább érdekes megállapításait — számomra a legszomorúbb húsvét volt, . . . mert láttam, hogy holmi aljas politikai érdekek miatt az emberek már nem emberek, az igazság többé már nem igazság, a becsület nem becsület, a törvény nem törvény, az adott szó nem számít, az állam pedig egyenlő néhány olyan alakkal, akinek saját magán kívül semmi sem szent.“ Ghibu saját bevallása szerint már-már arra gondolt, hogy kivándorol „ebből a romlottságtól szétrágott Sybaris“-ból (t. i. Romániából), de azután a harc folytatására határozta el magát. Addig küzd, gondolta magában, amíg igazságot szolgáltatnak neki. Ha pedig nem, akkor bepereli az államot. De e gondolatra elszörnyedt. „Borzalmas ! Pereljem be é n az államot, — a r o m á n államot !“ — írja említett könyvében. „Én, aki a magyarok és oroszok uralma alatt éltem anélkül, hogy bármit is szenvedtem volna az ő részükről, én most odajussak, hogy a körülményektől kényszerítve bepereljem a román államot.“ A végén is visszariadt ettől a lépéstől és említett könyvében Ferdinánd királyhoz fordult igazságért, kérve a kérdés méltányos megoldását. A majdnem százoldalas emlékirat végén a király előtt még egyszer összefoglalja az erdélyi helyzet jellemző vonásait, melyek miatt az egyetem nem tud fejlődni. „Ez a mindenféle politikai jött-mentek kezébe jutott országrész (t. i. Erdély) a legfájdalmasabb látvány : olyan gyarmatnak látszik, mely egy vak véletlen következtében a jelenlegi közélet felszínére került néhány egyén lelkiismeretlen és szégyenteljes kizsákmányolásának van alávetve. Ezeknek az egyéneknek az érdekei kedvéért a legszentebb elveket lábbal tiporták, a legjelentősebb intézményeket kigúnyolták és a leghasznosabb eszméket félredobták.“

Ilyen körülmények között a kolozsvári román egyetem vezetőinek le kellett mondaniuk az egyetem megszervezése idején elképzelt nagyarányú fejlődés lehetőségéről. Az egyetem nemcsak hogy nem fejlődhetett a nagy nyugati egyetemek egyenrangú versenytársává, hanem még a méltán megkritizált regáti román egyetemek mögött is némely tekintetben elmaradt. A helyzetet felismerve, az egyetem tanárai ráléptek arra az útra, mely Romániában egyedül vezetett nagyobb anyagi és fejlődési lehetőségre, t. i. a politika útjára. Ettől kezdve egyre több egyetemi tanár vállalt politikai szerepet és nemsokára minden politikai pártban volt az egyetemnek egy-két tanára. Az egyre váltakozó pártkormányok kíméletlen harcában erre az egyetem miatt is szükség volt. Főleg a bölcsészeti és a jogi kar tanárai politizáltak, míg a másik két kar aránylag jobban óvakodott a politikától. Ghibu kimutatása szerint az egyetem első tíz éve alatt a 80 tanár közül 13 képviselő, 8 szenátor, 2 kormányzótanácsi ügyosztályfőnök, 2 miniszter és 5 minisztériumi ügyosztály főigazgató került ki. Az egyetem második évtizedében még több tanár keveredett be a politikai pártok küzdelmeibe. Minden túlzás nélkül megállá-

pítható tehát, hogy az egyetem tanárainak fele időnként valamilyen formában cselekvően résztvett a politikai küzdelmekben. Sőt ha tekintetbe vesszük az egyetemi tanárok ama szerepét, melyet a politikai szempontból is igen fontos román intézményeknél (pl. az Astra) játszottak, akkor a politizáló egyetemi tanárok száma még többre tehető. Magától értetődik, hogy a tanárok politizálása gyakran nemcsak az egyetem, hanem az egyéni érvényesülés és anyagi előnyök érdekében is történt.

A tanárok politizálása az egyetem fejlődésére nézve néha előnyös, legtöbbször azonban hátrányos következményekkel járt. A politika egyik ilyen előnye az a 170 katasztrális hold földbirtok volt, melyet az egyetem a földreform révén Kolozsvár határában kapott. Másik határozott előnye az egyetemi költségvetés állandóságának, sőt növelésének biztosítása volt. Az uralmon lévő politikai párt befolyásos tanártagjai teljes erejüket latba vetették az egyetem fenntartásához és terjeszkedéséhez szükséges összegek megszavazása érdekében. Ezeket 1924-től

A Horthy Miklós-sportpark alaprajza

Magyar terv alapján a megszállás alatt magyar mérnökök építették

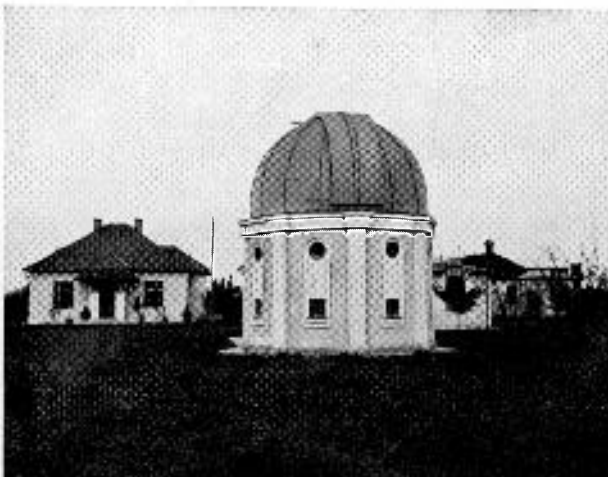
85. Személyzeti lakóépület. — 86. Kápolna. — 87. Tribün. — 88. Úszómedence. — 89. Lövölde
(V. ö. a kolozsvári egyetemi ingatlanok e kötethez csatolt térképmagyarzatával)

A magyar terv alapján a megszállás ideje alatt létesített egyetemi botanikus kert egyik részlete

kezdve egyre jobban növekedő arányban sikerült kiutaltatni. Az egyetem és intézményeinek személyi kiadásai 1924-től 1929-ig megháromszorozódtak : a személyi kiadásokra 1924-ben 25 milliót, 1928-ban pedig már 73 millió lejt utaltak ki. A dologi kiadások már kisebb arányban növekedtek. De azért e téren is öt év alatt 11 milliónyi volt az emelkedés. Mindezek az összegek azonban elsősorban az egyetem fenntartását és nem a terjeszkedést biztosították. Az állami költségvetésből építkezésre már nem telt. Így az egyetem például évről-évre halogatta a központi épület mellett lévő régi magyar színház átépítését. Mikor azután ez az épület évről-évre romlandóbb állapotba került, Janovics Jenő, a kolozsvári magyar Nemzeti Színház volt igazgatója, több ízben megkísérelte, hogy az egyetemtól megvásárolja magyar színház céljára. Az egyetem vezetősége azonban román nemzeti érdekből e vásárlási ajánlatot mindig visszautasította. Inkább az egyetem terjeszkedéséhez szükséges új épületek építésére próbált időnként rendkívüli segílyt szerezni. Ha nem kapott elegendő összeget új épület építésére, megelégedett kisebbel is egy-egy meglévő ház megvásárlása céljából. Az első ilyen vásárlás — két villaház — a Román Nyelv Múzeuma céljára történt. Így vásárolták meg potom áron a református kollégium tulajdonában lévő bástya-utcai házat 1925-ben az ókortudományi intézetek részére s így egy másikat 1929-ben, a román történeti intézet számára. Ez utóbbi vásárlást *Lapedatu Sándor* egyetemi tanárnak kultuszminiszteri minőségében szerzett ötmilliónyi rendkívüli segílye tette lehetővé.

*A csillagvizsgáló intézet
A román uralom alatt épült*

A gazdasági válság esztendői nagyon szomorúak voltak az egyetemre nézve. A leszállított állami költségvetésben az egyetem számára addig kiutalt összegek is alaposan leolvadtak. Az egyetem fejlődése egészen kérdésessé vált s még fenntartása is a leg súlyosabb nehézségekbe ütközött. Az előbb már többször abbahagyott, mostan félig már elkészült új klinikai épület építése abbamaradt s az egykori magyar színház épületé-

nek régóta tervezett átalakítása megint csak tovább halasztódott. A beiratási és vizsgadíjak felemelése nem sokat segített. A helyzet csak 1934-ben változott meg, midőn a liberális kormány a költségvetésben biztosított rendes összegeken kívül építkezési célra 44 millió lejt utalt ki. Ebből és a később kiutalt, ugyancsak rendkívüli összegekből épült fel az egyetemi könyvtár melletti új klinika és a központi egyetem mellett lévő mostani Mátyás király diákház, melyet akkor II. Károly akadémiai kollégium-nak neveztek el. Az akadémiai kollégiumhoz felhasználták a félig lebontott egykori magyar színház alapját és több, mint százéves rendkívüli szilárd falait. A román állam tehát a botanikus kertben emelt új épülettel együtt húsz év alatt mindössze két nagyobb új épületet épített, mert a harmadik a régi magyar színház alapzatának és falainak beépítésével inkább átépítésnek tekinthető.

Igen érdekes, bár a román egyetem elszállított irat-anyagának hiánya miatt pillanatnyilag pontosan tisztázhatatlan, ez építkezések története. Új helyiségek építésének szükségét már az első évektől kezdve hangsúlyozták. Egyik-másik épülethez hozzá is fogtak, — így pl. az új klinikai épülethez — de a huszas évek elején megkezdett munkát csak a harmincas évek vége felé tudták befejezni. A huszas évek folyamán építettek egy otthont az egyetemi hallgatóknak számára, továbbá az 1911-ben vásárolt, fűvészkert céljára szánt területet rendezték be és alakították át. *Borza Sándor* egyetemi tanár nagy buzgalommal vezette a fűvészkert ügyeit, megvalósítva apránként *Richter Aladárnak*, a magyar egyetem néhai növénytan tanárának terveit. A jelentősebb épületeket 1934—1938 között emelték, illetőleg fejezték be. A huszas évek elején megkezdett új klinika építése 1938-ban fejeződött be. 60 millió lejbe került (kb. 2 millió pengő); ezt *Stefanescu* rektor csak nagy harcok után utalta ki az egyetem számára. A Mátyás

király diákház és a csillagvizsgáló intézet az 1934-ben megszavazott 44 millió lejből készült el, emez 1935-ben, az előbbi 1936-ban. Ugyancsak 1935-ben fejeződött be a botanikus kertben már a harmincas évek elején megkezdett új növénytani intézet is. Az egyetemi sporttelep — a mai Horthy Miklós-sportpark — építése szintén a harmincas években történt. A tervet magyar ember, *Kovács Gyula*, akkor városi mérnök, ma műszaki tanácsos készítette, az épületeket pedig *Moll Elemér* magyar építész tervezte és építette. A pompás park megépítése *Hațieganu Gyula* orvostanár érdeme volt; ő politikai összeköttetései révén szerezte meg a szükséges pénzt.

Az itt felsorolt építésekhez és a kisebb-nagyobb átalakításokhoz az egyetem tanárainak politikai szereplése biztosította az állam anyagi támogatását. Eleinte a nemzeti-parasztpárttal voltak jó kapcsolatok. Az egyetem később sem vallotta kárát annak, hogy utolsó rektora, *Stefanescu Goanga Flórián* olyan jó viszonyban volt a trianoni Románia utolsó kormányaival. Általában a liberális kormány s annak hírhedt közoktatásügyi minisztere, *Anghelescu Konstantin*, elég megértő volt a kolozsvári egyetem szükségletei iránt. Anghelescu e megértő támogatása bizonyára nem kis mértékben abból a felfogásból következett, mely a kolozsvári román egyetemet a magyar műveltség és szellemiség ellen indított harc előretolt erődjének tekintette. Valóban Anghelescunak az egyetemi oktatásra vonatkozó, 1934-ben foganatosított intézkedései egészen kisebbség- és magyarelles célokat szolgáltak. Ebben az évben ugyanis megszüntette a kolozsvári egyetem gyógyszerészeti karát és a gyógyszerészeti oktatást Bukarestben összpontosította. Kolozsváron mindenki tudta és Anghelescu bizalmas körben be is vallotta, hogy a gyógyszerészeti oktatást azért költöztette Bukarestbe, mert Kolozsváron a hallgatók többsége a kisebbségi népek fiaiból került ki, Anghelescu pedig nem akart a kisebbségeknek gyógyszerészeti kart fenntartani. Hasonló kisebbség-, illetőleg magyarelles célja volt a nagyváradi jogakadémia megszüntetésének. A közoktatásügyi miniszter ezt a főiskolát 1934. augusztus 22-i 2424. sz. törvényrendelet alapján Kolozsvárra helyezte át, beolvaszta a jogi karba, mely így 14 új tanárt kapott.

A kolozsvári román egyetem életének fent ismertetett eseményei a román párt- és nemzeti politika természetéből következtek. Az egyetem külső, anyagi körülményeire nézve kétségtelenül jó hatással voltak, hiszen építkezéseket, átalakításokat, új házak szerzését, egyszóval fejlődést tettek lehetővé; ezt pedig Romániában politikai befolyás nélkül nem igen lehetett volna biztosítani. Sajnos a politikának nemcsak ilyen következményei voltak. A tanárok politikálása sok olyan kellemetlenséggel és hátránnyal járt, melyek miatt az egyetem tudományos és erkölcsi tekintélye majdnem gyógyíthatatlan sebeket kapott.

A román politikai harcok bizánci szelleméből kifolyólag a szembenálló felek egymás ellen mindig a legváltozatosabb eszközökkel harcoltak. Igazság, becsület, törvény stb. teljesen megszűnt az elvadult pártharcok vezetői előtt. Mivel pedig a legtöbb pártnak külön sajtója volt, a párt ellenségeinek viselt

dolgai csakhamar a nagy nyilvánosság elé kerültek. Gyakran nemcsak a valóban megtörtént tények, hanem a szóbeszéd tárgyát képező, vagy éppen szándékosan kitalált dolgok is. E sajtóhadjáratok fő célja az ellenfél tekintélyének lealacsonyítása s ezáltal politikai jelentőségének megszüntetése volt. Természetes, hogy mikor a kolozsvári román egyetem tanárai cselekvően belekeveredtek a politikai harcokba, ezzel együtt ők is politikai ellenfelek céltáblái lettek. Ezek pedig nem nagyon nézték az ellenfél egyetemi tanári minőségét, hanem minden alkalmat felhasználtak ellenük, miközben sárba rántva őket, az egyetem tekintélyét is állandóan csökkentették. Így a politizáló tanárok, volt miniszterek és államtitkárok csakhamar szégyenletes botrányok és panama-vádak középpontjába kerültek. A jóérzésű diákok, románok és kisebbségiek egyaránt, nem egyszer végtelen fájdalommal szemlélték azt a hajszát, mellyel a román sajtó politikai okok miatt sokszor éppen a legriszteltebb tanár becsületét igyekezett beszennyezni. A tanárokat gyakran alantas közegek visszaélései miatt keverték bele a panamavádakba. Így járt pl. a kisebbségi hallgatók előtt is általános megbecsülésben álló *Lupaş János* professzor, továbbá *Dragomir Szilviusz*, *Ghidionescu Vladimír* és mások. A liberális párt 1933-ban bekövetkezett uralomra jutása után különösképen nagy port vert fel a *Boila Romulusz* ellen indított hajszá. Boilát, a kolozsvári egyetem jogi karának tanárát, a Maniuval való közeli rokonsága tette a liberális sajtó támadásainak célpontjává. A hírhedt Skoda-panamába keverték bele s annyira megdolgolták ellene a közvéleményt, hogy annak nyomása alatt 1936-ban a vizsgálóbíró hivatalosan is vádat emelt ellene.

A politikai beállítottságú román sajtó természetesen a tanárok másféle gyengeségeit is kipellengérezte. Az egyik kolozsvári román lap például heteken keresztül foglalkozott *Pamfil* orvosprofesszor plagizáló tudományos munkásságával. Mikor a lap a plagizálást elég meggyőző módon bebizonyította, a következő alkalommal ugyanezt a tanárt tízszeres álláshalmozással vádolta meg. A megvádolt tanár nyilatkozatában az újságíró állítását valótlanságnak minősítette. De az újságíró sem hagyta magát. Válaszában kijelentette, hogy előző cikke részint valóban téves adatokon alapszik, mert a professzor úrnak nem tíz, hanem tizenegy állása van.

Az 1938-ban bevezetett királyi parancsuralom képviselői a politikai pártokat feloszlatták. Így az egyetemi oktatás reformjának most már semmi sem állott útjában. Călinescu miniszterelnök és közoktatásügyi miniszter el is készítette az új főiskolai törvényt, mely az 1938. november 5-i 3799. sz. királyi törvényrendelettel lépett életbe. A törvény kihirdetése előtt két nappal Călinescu ismertette a főiskolák összehívott rektorai előtt az új törvény alapelveit. A romániai egyetemek általános helyzetének áttekintése után az új törvényt a következő érvekkel indokolta: „Az egyetemi hallgatók készületlenül kerülnek ki az életbe. Anélkül, hogy megfeledkezni arról a befolyásról, melyet e tekintetben a társadalmi és politikai körülmények gyakorolnak, rá kell mutatnom arra, hogy maga az oktatás szervezete vezetett ezekre az eredményekre . . . A tanszékek túlságosan

*A filozófiai és a kísérleti lélektani intézet
A román uralom alatt magán-villából átalakított épület*

nagy száma nemhogy elősegítené, de egyenesen megakadályozza az egyetemi hallgató alapos felkészülését. Hogyan is lehetséges fizikailag, hogy egy fiatalember 30—40 előadásra járjon? A tanszékek száma nem felel meg a tudományos szükségletnek. Ez a szám szerencsétlenségre csak személyes jellegű indokokkal magyarázható... Hangzatos elnevezéseket találnak ki, hogy elrejtsek a valóságban tisztán személyes érdekek kielégítését... Annak, aki felvilágosítást akar az egyes karokon előadott tantárgyakról és azok hasznosságáról, — folytatta a miniszterelnök — nem elég elolvasnia a tanszékek megnevezését, hanem egy különleges kulccsal kell bírnia. Mikor pl. egy asztro-fizikai tanszék fenntartásának szükségességét védelmezik, vedd elő a különleges kulcsot és olvasd... „unoka”... De az egyetemi hallgatók hiányos felkészültségén kívül ki kell emelnem azt is, hogy egyes nagyon gyenge elemek milyen könnyen bejuthattak a főiskolai tantestületekbe... A hírhedt „meghívás” egy csoport vagy családi érdekek kielégítésére szolgált.”

E megállapítások alapján Călinescu igyekezett biztosítani a tanárok jobb kiválasztásának lehetőségét. E célból a megüresült tanszékek betöltését versenyvizsgáláshoz kötötte. Pontosán előírta a megüresedett tanszékek betöltésének módját, a verseny-bizottság hatáskörét stb. Kötelezővé tette a tanárok megválasztásának a nyilvánosság előtti indokolását. Az egyetemi állások további szaporítását a tanszékek számának újból való megállapításával próbálta meg-

akadályozni. A kolozsvári egyetem néhány tanszéke is áldozatul esett e műveletnek: a törvény következtében a jogon négy, a bölcsészeten öt, a természettudományi karon nyolc tanszék szűnt meg. A tanszékek új beosztása a tényleges szükséglethez igazodott. Így pl. az orvosi karon 1930-ban létesített balneológiai tanszék tovább is fennmaradt, mert szakemberek véleménye szerint Erdély sajátos helyzete szükségessé tette a tanszék fenntartását.

A törvény különben az egyetemi tanárok álláshalmazát is próbálta megakadályozni. Erre vonatkozólag kimondotta, hogy „a főiskolai oktatásban egyetlen tanár sem foglalhat el egyidőben egynél több tanszéket s a tanszéken és annak intézményein kívül egynél több más intézetet vagy klinikát nem vezethet.“

Călinescu törvénye tehát a maga nemében ritka, de erélyes kísérlet volt a román egyetemek komoly tekintélyét veszélyeztető jelenségek megszüntetésére. Ezek a jelenségek legnagyobb részét a politizálás következményei voltak és az egyetemek tekintélyét — köztük természetesen a kolozsváriét is — súlyosan megtépázták. Hogy az egyetem ennek ellenére tudományos és kulturális jelentőségét megtarthatta, azt a politikától tartózkodó és elsősorban tudományos tevékenységet kifejtő tanárainak köszönhette.

Valóban a tanárok tekintélyes része elismerésre méltó tudományos tevékenységet fejtett ki. Az egyetemi előadások és szemináriumok tartása mellett tankönyveket, tudományos műveket és értekezéseket írtak, román és idegen nyelvű folyóiratokat szerkesztettek és azoknak cikkeikkel és tanulmányaikkal gyakori munkatársai voltak. Crăciun Joachim egyetemi magántanár adatai szerint az egyetem tanárai 1920-tól 1930-ig összesen 552 román és 117 idegen nyelvű könyvet írtak; román és más nyelveken írott cikkeik száma is mintegy 4500-ra tehető. Crăciun, Ghibu és mások büszkén hivatkoznak a román egyetem tanáraitól írott művek és cikkek nagy számára, mely aránylag tekintélyesebb, mint a Ferenc József Tudományegyetem tanárainak egy-egy évtizedes munkássága. Valóban ha a két egyetem tanáraitól írott művek és cikkek mennyiségét, illetőleg ezek részletes adatait egymásmellé állítjuk, a román egyetem munkássága tekintélyesebbnek látszik. Más kérdés természetesen — és még Crăciun óvatos vélekedése szerint is „nehezen állapítható meg“ — a kiadványok minősége, illetőleg tudományos értéke. Az kétségtelen pl. hogy a „Muzeul Limbei Române“ készítette „Dicționarul Limbei Române“ és az „Atlasul Linguistic al Românilor“ című gyűjteményes művek a maguk nemében hézagpótló szerepet játszanak és román nemzeti, valamint európai szempontból is egyaránt igen nagy értékűek. Hasonlóképpen a többi tudományos intézet és folyóirat munkássága is részben egyetemes, részben román nemzeti szempontból értékelhető. A kolozsvári román egyetem tanárai között is akadt európai hírű tudós. Legismertebb közöttük *Racovița Emil* volt; ő azonban hírnevét Franciaországban és nem Romániában, vagy éppen a kolozsvári egyetemen szerezte. Kolozsvárra csak bizonyos határozott ígéret ellenében költözött le és amint az évek multak, keserűen kellett tapasztalnia, mekkora különbség van az ígért és a való-

ság között Romániában. Racovițan kívül az európai tudományosság előtt ismer-
tebb kolozsvári egyetemi tanárok: *Pușcariu Sextil*, *Lupaș János*, *Marinescu
Konstantin*, *Spacu György*, *Tănăsescu János*, *Scriban János* és *Popescu-Voitești
János* voltak. Ezeknek mindenike szoros kapcsolatot tartott fenn külföldi tudom-
ányos körökkel, amelyek kellőképpen értékelték e román tudósok tudományos
munkásságát. A román egyetemi tanárok munkásságának jórésze azonban apróbb
közleményekből és tanulmányokból áll. A fentemlített nagyobb jelentőségű
műveket kivéve, hiányoznak a nagy összefoglaló munkák. A román történelem
legnagyobb jelentőségű összefoglalásai a bukaresti egyetem tanárainak tollából
kerültek ki. Viszont a kolozsvári román történelemtanárok nagyon sokat tettek
az erdélyi román történelmi kérdések kutatása terén. Az orvosstanárok munkái
kétségteljesen szerzőik tudományos érdeklődéséről és tudásáról tanuskodnak, de
az egyetemes tudományt kevéssel vitték előre. Ahol pedig a szerzők román
nemzeti vonatkozású kérdéseket tárgyaltak, ott a nemzeti érdek igen gyakran
elnyomta a tudományos tárgyilagosságot. Természetesen a politika a tanárok
tudományos munkáját is nem egyszer megakadályozta. A politikai szereplés
miatt a tanárok gyakran egyetemi előadásait is elhanyagolták, a tudományos
munkásságról meg szinte egészen elfelejtkeztek. A harmincas évek után ez
a jelenség a román egyetemeken olyan általános lett, hogy már-már komoly
aggodalmakat okozott. Végül is Călinescu miniszterelnök ismertetett 1938-as
törvénye próbálta a hivatásukról megfélelmett egyetemi tanárokat rendes
munkára szorítani. Călinescu a már említett és a rektorok előtt elmondott
beszédében a törvénynek erre vonatkozó rendelkezéseit a következőképpen indok-
olta: „Ha egy szegény hivatalnok 10 napig nem jelentkezik szolgálati helyén,
kidobják az állásából. Egy katonatisztet hat hónapi szabadság után rendelkezési
állományba helyeznek. És egy egyetemi tanár megmaradhatott a közoktatásban
még akkor is, ha 15 éven át egyetlen óráig sem volt az előadó termekben. Ez
botrány és erkölcstelenség.“

A törvény ennek megfelelően valóban szigorú ellenőrzést foganatosított az
egyetemi tanárok munkásságával szemben. A XI. és XIV. cikkelyben részletesen
szabályozta a tanárok munkásságának felülvizsgálatát és a megtorló eljárásokat.
„A karok dékánjai — olvassuk a törvényben — az egyetemek és más főiskolák
rektorai személyes felelősségük terhe mellett kötelesek ellenőrizni a tantestület
tagjainak az előadásokon és gyakorlati órákon való megjelenésben tanúsított
pontosságát. Intézkednek aziránt, hogy a tantestület tagjainak fizetéséből a szám-
vevőség vonja le az indokolatlan hiányszámnak megfelelő összeget. A tantestület
azon tagjait, akik az utolsó öt év alatt szabadságon voltak és ténylegesen még annyi
előadást sem tartottak, amennyi legalább egy iskolai évben szokásos, lemondottak-
nak kell tekinteni, azaz rendezhetik a nyugdíjra vonatkozó jogaikat. Hasonló-
képpen lemondottaknak tekintendők és rendezhetik nyugdíjigényüket azok a ren-
des tanárok és rendkívüli tanárok (conferențiar), akik az utolsó öt év alatt szak-
tudományuk tárgyköréből semmiféle munkát nem közöltek.“

Ámde ha a többi román egyetem között a kolozsvári sem elégítette ki egészen a hozzáfűzött tudományos várakozásokat, ezzel szemben román nemzeti és társadalmi jelentőségét mindenütt méltányolták és elismerték. Ez az elismerés és értékelés teljesen indokolt is volt. Az egyetem tanárai az erdélyi románság életének legfontosabb megnyilvánulásait állandó figyelemmel kísérték. A románság egyházi, művelődési, társadalmi és egészségügyi kérdéseinek éppen a kolozsvári egyetem román tanárai voltak a legbuzgóbb kutatói. E kérdések feltárásában, megvitatásában és a megoldási javaslatok kidolgozásában különösen a bölcsészeti és az orvostudományi kar tanárai buzgólkodtak. Az orvostanárok óriási szolgálatokat tettek az erdélyi román nép egészségügyének. E szempontból különösen két professzor játszott nagy szerepet: *Moldovan Gyula* és *Hajteganu Gyula*. Az előbbi az egyetem közegészségügyi és társadalom-egészségügyi intézetének vezetője, az utóbbi a klinikák igazgatója volt. Az erdélyi románság egészségügyét e tanárok különösen egyetemenkívüli munkásságukkal szolgálták. Moldovan és társai hatására pl. az Astra, az erdélyi románság legnagyobb közművelődési egyesülete, a Zilahon tartott 1926-i nagygyűlésen kimondotta, hogy ezentúl tevékenységének központi gondolata a biopolitika lesz. E kifejezésen fokozott egészségügyi tevékenységet, a román parasztság élettani viszonyainak alaposabb tanulmányozását és — főleg 1930 után — más nemzetiségűeknek a románságba való beolvasztását értették. Így az egyetem orvostanárainak irányítása döntő módon tette az Astra legfőbb céljává az erdélyi román parasztság egészségügyi és faji körülményeinek megjavítását. Ebben a munkában Moldovan mellett Hajteganu Gyula professzor is részt vett. Mint az Astra testnevelési alosztályának megszervezője és vezetője, megalapította a „Soimii Carpaților“ (Kárpátok solymai) nevű testnevelési szervezetet, mely az erdélyi román falvak ifjúságának katonai szellemű testi, erkölcsi és nemzeti nevelésével foglalkozott. A két orvostanárnak az Astra életében való szerepe később még nagyobb lett, mikor Moldovant az egyesület elnökévé választották. Az új elnök irányította az Astra bánági, székelyföldi és szatmárvidéki tevékenységét. Midőn az 1930-i népszámlálás adataiból kiderült a bánági román falvakban pusztító egyke, Moldovan orvosbizottságot küldött ki a kérdés helyszínen való tanulmányozására. A bizottság tapasztalatait *Râmneanțu Péter* dr. írta meg; beszámolója a román kormányzat egyke-ellenes intézkedéseinek alapját képezte. Hasonlóképpen Moldovan és orvosprofesszor kollégái készítették elő s hajtották végre a hirhadt székelyföldi vérvizsgálatokat, melyek nyomán a szörnyű székelyföldi „visszarománosító“ politika megindult. A székely kérdés eme beállítása különben először szintén a kolozsvári egyetem egyik segédtanárának, *Opreanu Szabin*-nak a munkájában jelent meg.

Az egyetem tanárainak az egyetemen kívüli tevékenységét sajnos nagyon gyakran magyarellenes szempontok irányították. A tanárok egy része meg volt győződve a felől, hogy az erdélyi románság művelődésbeli emelkedése csak a magyar kultúra erőinek megsemmisítése révén biztosítható. Ebből a felfogásból érthető meg az az idegesség, mellyel a kolozsvári Református Teológián meg-

szervezett magyar tanárképző főiskolát szemlélték. Ghibu szerint ez az egyetem egyenesen „merénylet“ volt a román állam ellen. Lapedatu pedig nyíltan megírta, hogy „a magyar egyetem semmiféle formában, sem Kolozsváron, sem máshol az országban nem engedhető meg“. Ghibu és tanártársai valóban csakhamar be is zárták. A későbbi évek folyamán ugyancsak az egyetem tanárai voltak azok, akik minden lehetőlk elkövettek az Erdélyi Múzeum-Egyesület tudományos tevékenységének megakadályozására. E működésükben anyagi érdekek is vezették, mert szerették volna elvenni az EME óriási értékű tudományos gyűjteményeit. Természetesen tisztességes vásárlásra egy percig sem gondoltak; inkább az Egyesület működésének megbénításával akarták az EME vezetőségét a gyűjteményekről való lemondásra kényszeríteni. 1925-ben az egyetemi tanárok a vezetőséget alapszabályhamisítás miatt feljelentették. A feljelentés eredményeképpen az EME mellé *Drăganu Miklós* egyetemi tanárt kormánybiztosszá nevezték ki. Ugyanabban az évben *Borza Sándor* egyetemi tanár 85 új román tag felvételi kérvényének előterjesztésével kísérletet tett az EME majorizálására, illetőleg elrománosítására. Mikor a vezetőség — felismerve a „jó szándékot“ — e felvétel ügyét az 1928-ban történt sürgetés után sem volt hajlandó elintézni, az egyetemi tanárok ismét feljelentették az Egyesületet, ezúttal a jogi személyiségek legfőbb fóruma előtt. De az a lépés sem vezetett a tőlük várt eredményre.

A tanároknak az egyetemen kívül végzett munkássága történetében egészen különleges helyet foglal el *Ghibu*, az egyik pedagógiai tanszék tanára. Az erdélyi román tanítókkal vívott már említett harca után, 1923-ban az erdélyi magyar egyházak ellen fordult és mindent elkövetett azok megsemmisítésére. Különösen a római katolikus egyházat akarta tönkretenni. „Tudományos“ munkásságának legnagyobb részét az erdélyi római katolikus egyház ellen írott könyvek és röpiratok alkotják. Amit egy szenvedélyes gyűlölettől áthatott tollforgató ember megtehet, *Ghibu* mind megtette a tőle kitűzött cél: a római katolikus Státus vagyonának elvétele érdekében. *Ghibu* harca tragikomikus volt: tragikus az erdélyi magyar katolicizmusra nézve, melynek rengeteg kellemetlenséget és kárt okozott, de komikus magára *Ghibura* nézve, mert elvakultságában sokszor annyira elveszítette józanságát, hogy a legtekintélyesebb román politikusokkal és tudósokkal került szembe. *Iorgával*, *Titulescuval*, *Petrescu-Comnennel*, *Pop Valérral*, és az egész román görög katolikus egyház vezetőségével egymásután összeveszett. Mikor aztán a Státus ügyében 1932-ben megkötött ú. n. római egyezmény aláíróját, *Pop Valért* megtámadta, a megtámadott erdélyi miniszter az „*Acordul dela Roma*“ című könyvében leleplezte *Ghibu* eljárását. Az érdeklődők elszörnyedve olvasták, milyen eszközökkel próbálta *Ghibu* céljait megvalósítani. *Pop Valér* kimutatta, hogy *Ghibunak* a Státus ellen írt „tudományos“ műveiben hemzsegnnek a szándékos ferdítések, hibás fordítások és a rosszakaratú beállítások. Mikor ilyen módon megírt műveivel az illetékeseket nem tudta meggyőzni (e művek *Pop Valér* szerint inkább pamfletek voltak!), egyes román tekintélyeknek tőle kitalált nyilatkozataival akarta álláspontját alátámasztani. „Tartózkodom *Ghibu*

eljárásának bármilyen minősítésétől“ — írja könyvében erre vonatkozólag Pop Valér, aki egyebek között Ghibu egyik legnagyobb bűnének azt tartotta, hogy visszaélt az egyetemi tanárnak kijáró tudományos tekintéllyel s így a kolozsvári egyetemet rendkívül kellemetlen helyzetbe hozta.

Valóban az erdélyi magyar és csakhamar a görög katolikus román közép-osztály is a kolozsvári román egyetem tevékenységét gyakran Ghibu „tudományos módszerei“ alapján ítélte meg. Ez pedig semmiesetre sem volt hízelgő az egyetem komolyságára nézve és a valóságnak sem felelt meg, mert Ghibu magatartását tanártársai nem mind helyeselték. Ghibu azonban nem sokat törődött azzal, hogyan ítélik meg magatartását. A szélsőséges egyetemi hallgatókat megnyerte céljainak. Így alkalomadtán számíthatott „tüntető“ támogatásukra, ami a román diák-viszonyok között nem volt megvetendő segítség. És nem véletlen dolog, hogy az 1940-es bécsi döntés ellen rendezett kolozsvári román tüntetéseket, melyeknek több ártatlan magyar áldozatul esett, éppen Ghibu irányította.

Az egyetem tudományos, társadalmi és nemzeti tevékenysége mellett az egyetemi ifjúság nevelésével is igyekezett foglalkozni. Nem egészen rajta mult, hogy valamennyi igyekezete közül ez sikerült legkevésbé. Húsz éves fennállása alatt a román egyetem legsúlyosabb kérdése mindig az egyetemi ifjúság nevelése volt; a nevelés céljait azonban a sajtóságos romániai helyzet miatt alig-alig lehetett ideig-óráig megközelíteni.

Az egyetem ünnepélyes felavatásakor Puşcariu rektor örvendezve említette meg a beiratkozott egyetemi hallgatók nagy számát, mely elérvén az 1880-at, — megnyugtatta az egyetem fejlődése felett aggódó románokat. „Összehasonlítás-képpen bátorkodom hozzátenni — mondotta Puşcariu — hogy a kolozsvári magyar egyetem fennállásának 31-ik évében is alig érte el ezt a számot, a straszburgi egyetem pedig, melyet a németek ugyancsak 1872-ben alapítottak a kolozsvárihoz hasonló célból, hogy 47 év mulva visszaadják annak a népnek, melyé jog szerint, ebben az évben 800 hallgatóval nyílt meg és most érte el az 1200-as létszámot.“ Valóban a kolozsvári román egyetem hallgatóinak száma már első évben rendellenesen alakult.

Románia viszonyaihoz képest ugyanis igen nagy volt az egyetemre tóduló ifjak száma s ez a szám az évek folyamán egyre növekedett. Az 1921—22-i iskolai év befejezése alkalmával Călugăreanu rektor már aggodalommal eltelve számolt be erről a jelenségről. „Az egyetemeknek az ifjúságtól való megrohanása, mondotta többek között, a háború utáni korszak jellemvonása. A tény jelentősége még nincs eléggé tisztázva. Vajjon a mai ifjú nemzedékeknek nagyobb-e a műveltség iránti vágya, mint a háború előtti nemzedékeké volt, vagy a roham csak az állásokra jogosító oklevélnek szól? Ezt csak a jövő tudja megmondani . . . Bár-mint is van, egy dolgot bizonyosan lehet látni: a mai ifjúság már nem ugyanazzal a felkészültséggel s nem ugyanazzal a komoly munkavágygal és erővel jön az egyetemre, mint a megelőző időkben.“ Călugăreanut kissé megijesztette a román diákság egyoldalú, vagyis számbeli fölénye. „Nem elég az, — mondotta — hogy

A román uralom alatt emelt egyetlen klinikai épület

Most az orr-, fül-, gége-, a belgyógyászati diagnosztikai, urológiai, sebészeti, fürdőgyógyászati klinika van részben vagy egészben elhelyezve benne. Az épület többszöri megszakítással másfél évtizedig épült

ezen a területen megvan a számbeli fölényünk; meg kell szereznünk a művelődésbeli fölényt is.“

Az érdeemes rektor e jelenség felett érzett aggodalmai közepette elfeledkezett arról, hogy a román ifjúságnak a kolozsvári egyetemre való özönlése részben a román kormány hibás politikájának volt következménye. Erre a tényre maga Ghibu mutatott rá a királyhoz intézett emlékiratában. Megállapítása szerint a közoktatásügyi miniszter az 1921—22-i iskolai évre az erdélyi egyetemi hallgatók segélyezésére három és félszer nagyobb összeget szavaztatott meg, mint az ország összes többi tartományaiból származó főiskolások számára. A kolozsvári egyetemen 200-ról 400-ra emelte az ösztöndíjak számát. „Az ösztöndíjak számának felemelése következtében — írja Ghibu, — az a maga nemében páratlan jelenség állott elő, hogy a bölcsészeti, természettudományi és jogi karon ösztöndíjat adtak minden diáknak, aki azért folyamodott és mindezek ellenére még maradt kiadatlan ösztöndíj.“

Ilyen körülmények között nem lehet csudálkozni azon, hogy a román ifjúság évről-évre nagyobb számban tódult a kolozsvári egyetemre. Ennek következtében a szigorúbb kiválasztás és minőség kérdése háttérbe szorult. A beiratkozott hallgatók száma egyre emelkedett és csak az 1934—35-i iskolai évben kezdett lassanként apadni, elsősorban az ismét bevezetett szigorú felvételi vizsgák miatt. De a létszám-csökkenés ellenére a helyzet továbbra is aggasztó maradt. A román egyetem utolsó iskolai évének ünnepélyes megnyitása alkalmával,

1939. október 29-én a rektor, Stefanescu-Goangă, majdnem pontosan ugyanazokat a megállapításokat tette, mint egykori elődje 18 évvel azelőtt. A hallgatók létszáma 1938—39-ben is túlságosan magas volt. És az ifjúság készületlensége a helyzetet még súlyosabbá tette, mivel a rektor szavai szerint az ifjak „jórészt nélkülözték azt az alapos középiskolai felkészültséget és azt a magasabbrendű szellemi színvonalat, melynek hiányában nem lehet eredményesen szembenézni az egyetemi tanulmányokkal . . . Az utóbbi években az egyetemi hallgatók száma az ország lakosságához viszonyítva kétszeresen felülmulta a nyugati magas műveltségű és erőteljes tudományos hagyományokkal rendelkező országok egyetemi hallgatóinak létszámát . . . A tehetségek szigorú kiválasztása helyett a készületlen elemek valóságos beözönlése következett be a tanulmánygyörgy szorgalmas ifjak és az ország legmagasabbrendű érdekeinek ellenére.“

Az egyetemre tóduló ifjúság számának növekedése végzettszerűen összeesett az ifjak és az egyetem célkitűzése között megnyitott szakadék elmélyülésével. A román egyetemi hallgatók legnagyobb része nagyon hamar szembefordult az egyetem tanáraival. A tanulni vágyó és komoly diákság kisebbségbe került a politizáló többséggel szemben, mely csalódásai következtében nem a szintén politizáló tanárok, hanem inkább a már 1924-ben híressé vált vasgárdista vezér, Codreanu Zelea hatása alá került. Míg az egyetemi hatóságok a 27-féle egyetemi egyesületbe szétszervezett ifjúságot nehezen tudták egységesen irányítani és ellenőrizni, a vasgárda kapitánya eleitől kezdve eltalálta azt a hangot, mellyel hatni lehetett rájuk. A következmény nem is váratott sokáig magára. A román főiskolai ifjúság egyetemen kívül álló vezéreinek parancsára egyre gyakrabban megismétlődő politikai célú tüntetéseket rendezett. A legnagyobb tüntetések 1923-ban, 1928-ban és 1933-ban zajlottak le. Midőn 1933-ban Duca miniszterelnököt vasgárdista diákok meggyilkolták, a hatóságok erélyes intézkedésére egy kis ideig csend volt. De Codreanu nemsokára még nagyobb lelki hatalmat nyert az ifjúság felett. 1935-ben a kolozsvári orvostanhallgatók majdnem mind az ő hívei voltak s a többi karok hallgatóinak többsége szintén csatlakozott a „Mindent a hazáért“ (Totul pentru țară) nevű új formába öltözött vasgárda mozgalomához. A kissé későn ébredező egyetem hiába próbálta most már ösztöndíjakkal, új diákházzal s más kedvezményekkel a diákságot kivonni Codreanu hatása alól: nem sikerült. A román diákok koronázatlan királya ő volt és ő maradt kivégzése után is. Sőt: halála után az egyetemi hallgatók még nagyobb elkeseredéssel követték vezérük tanítását. Az 1938—39-i iskolai év állandóan növekvő erejű zavargások és tüntetések között telt el. A rektor előbb idézett beszéde szerint ezek a mozgalmak „alapjukban rázták meg azokat a rendre, fegyelemre és tekintélyre vonatkozó elveket, melyek nélkül semmiféle rendezett élet nem alakulhat ki.“ Sőt, a mozgalmak „az utóbbi időben titkos és terrorista jelleget öltöttek, gonosztettekbe süllyedve, melyek magát az állam biztonságát és belső nyugalomát is veszedelembe döntötték.“ A komor szavak elhangzásakor valószínűleg senki sem gondolt arra, hogy néhány hét múlva éppen a rektor ellen elkövetett gyilkos merénylet fogja legszörnyűbb módon

hitelesíteni az évnyitó beszéd megállapításait. Stefanescu-Goangă ugyan felgyógyult a diákkóthosn előtt kapott revolvergolyók ütötte sebekből, de a román diákság még valószínűleg sokáig érezni fogja a sok szélsőséges cselekedet következményeit.

Amíg a román diákság tekintélyes része politikai mozgalmakba keveredve tulajdonképeni hivatásáról megfeledkezett, az egyetem kisebbségi hallgatói, köztük a magyar ifjak, lelkiismeretesen dolgoztak és tanultak. Számuk az első években jelentéktelen volt ; 1925 után azonban egyre növekedett. Az egyetem négy, illetőleg a gyógyszerészetivel együtt öt karán 1929—30-ban 753, 1930—31-ben 842, 1931—32-ben 935, 1932—33-ban 922, 1933—34-ben 1127, 1934—35-ben 945, 1935—36-ban 753, 1936—37-ben 570, 1937—38-ban 566, 1938—39-ben 553 magyar hallgató tanult. Létszámuk érdekes hullámmása részben már utal a román egyetemen elfoglalt helyzetükre. Ez a szám 1933-ig szinte folytonosan emelkedett, attól kezdve egyre jobban csökkent. Hat év alatt a csökkenés 50%-os volt. Ez a jelenség a román kormányzat fokozott magyarellenes politikájából következett. Anghelescu minisztersége alatt szigorú felvételi vizsgát rendeltek el, mely a magyar fiúk közül különösen sok áldozatot követelt. Ez már rendes „numerus clausus“ volt a magyar diákok ellen, akiknek, ha boldogulni akartak, az érettségi után ez újabb szörnyű gátfutáson is át kellett esniök. Legnehezebb volt az orvosi karra bejutni. Sok magyar fiú kényszerült más pályára, mivel az orvosi kar tanárai elbuktatták a felvételi vizsgán.

A magyar hallgatók 1934-ig éveken át többségben voltak a gyógyszerészeti karon, 1930—31-ben pl. 38 román mellett 42 magyar tanult ezen a tudományszakon ; 1931—32-ben pedig 113 románnal 109 magyar, 30 német és 75 zsidó állott szemben. Anghelescu éppen ezért költöztette el Kolozsvárról a gyógyszerészeti kart. A kisebbségek majdnem ugyanilyen jó arányban szerepeltek a természettudományi kar néhány szakján is. Az egész egyetemet tekintve, arányuk általánosságban 35—40% körül váltakozott, de ha az igazán komoly és állandó tanulmányozással foglalkozó ifjúságot nemzetiségileg összehasonlítjuk, az egyetem nemromán hallgatóinak arányszáma minden bizonnyal felülmulta a románokét. Ők nem politizáltak és nem tüntettek. Magyarok, németek és más nemzetiségűek a jelentéktelen számú kivételt nem tekintve, kitartóan és keményen tanultak, mert csak így lehetett némi reményük a boldogulásra. Sokan a nyelvi nehézségek ellenére is kitűnő eredményeket értek el s kivívták román tanáraik legteljesebb elismerését. Igaz, hogy a tanárok általában megértőek voltak magyar diákjaik nehézségei és sajátos helyzete iránt. *Racovița, Marinescu, Lupaș, Pușcariu, Borza, Boila, Hațieganu* és más tanárok sok őszinte tisztelőt szereztek maguknak megértő, a komoly munkát megbecsülő magatartásukkal magyar tanítványaik között. Sajnos, a tanárok másik része hideg közömbösséggel, vagy éppen nyílt gyűlölettel kezelte magyar diákjait. Különösen hírhedt volt e szempontból *Ghibu*, a neveléstan és *Meruțiu*, a földrajz tanára. *Ghibu* majdnem minden didaktikai óráján talált alkalmat magyar-gyalázó kifejezések használatára. Gyakran ismételtette kedvenc jellemzését a magyarság „barbár ázsiai“ jellegéről.

Amint a fentiekből megállapítható, a kolozsvári egyetem élete ugyancsak változatos volt a román uralom húsz évig tartó korszakában. Története nagyon valószínűvé teszi azt, hogy a magyar államtól emelt épületek erőszakos elvétele nélkül a román állam csak nagyon gyenge egyetemet tudott volna felállítani, ha ugyan erre egyáltalán sor került volna. A román egyetem tehát a szó szoros értelmében magyar áldozatkészségből és magyar munkából épített alapon állott. Erre az alapra a románok egy angol-amerikai rendszerű egyetemi szervezetet akartak építeni. De a nem-romániai viszonyokhoz mért egyetem a román közélet bizánci természetete miatt nem válthatta be a hozzá fűzött reményeket. Tanárainak sokszor elismerésreméltó tevékenysége ellenére, különösen az egyetemi ifjúság nevelése terén hivatását nem tudta betölteni. Midőn e nagy mulasztás felismerésének pillanata elérkezett, a történelmi igazságszolgáltatás is megnyilatkozott. Az erőszak alapján betelepedett román tanároknak el kellett hagyniok azt az épületet, mely húszéves idegen uralom után végre ismét kitárhatta kapuit a magyar tudósok és diákok előtt.

★

AZ EGYETEMI HALLGATÓK STATISZTIKÁJA

1919—1939

Tanévben	Jogi	Orvosi	Bölcs. nyelv. és történet tud.	Math.és term. tud.	Gyógy- szerész hallga- tók	Össze- sen	Magyar
1919—20.....	2007	1504	—	161	121	3793	?
1920—21.....		É v k ö n y v n e m j e l e n t m e g .					
1921—22.....	1197	828	238	132	52	2447	32
1922—23.....	1265	?	?	?	?	1265	?
1923—24.....	936	472	303	195	61	1967	?
1924—25.....	967	524	404	214	66	2175	?
1925—26.....	1073	577	489	218	—	2357	?
1926—27.....	1185	622	527	220	—	2554	?
1927—28.....	1147	509	578	355	152	2741	?
1928—29.....	1079	646	709	455	132	3021	?
1929—30.....	1519	767	735	625	111	3757	753
1930—31.....	1714	870	764	589	127	4064	842
1931—32.....	1691	955	684	463	331	4124	935
1932—33.....	1813	984	710	575	387*	4469	922
1933—34.....	1779	1048	691	554	—	4072	1127
1934—35.....	2184**	1005	808	403	—	4400	945
1935—36.....	1827	956	570	337	—	3690	753
1936—37.....	1341	862	587	401	—	3191	570
1937—38.....	1321	895	582	357	—	3155	566
1938—39.....	2364	898	508	324	—	4094	553

* Ezzel az iskolaévvvel megszűnt a gyógyszerészképzés, amelyet Bukarestben összpontosítottak.

** A nagyváradi jogakadémia megszüntetése, illetőleg bekebelezése eredményeként.

BIRÓ SÁNDOR